

PERSECUȚIE ȘI INTEGRITATE CREȘTINĂ DIN PERSPECTIVA LUI HIPOLIT

Ps. dr. Iosif DIACONU

*Bibliotecar-șef, Universitatea Adventus,
Doctorand la Școala doctorală de Teologie și științe religioase,
Universitatea din București
iosif.diaconu@uadventus.ro*

Abstract: Hippolytus' Perspective on Christian Integrity During the Persecution

Hippolytus (170-235) was a Church Father who wrote several exegetical works on Holy Scripture. During the persecution of Emperor Septimius Severus, he wrote a treatise on the Antichrist and a Commentary on Daniel. In both works he encouraged the Christians to remain faithful in persecution, even if they would lose their lives. God's sovereignty was the main reason presented by Hippolytus for which the Christians had to be firm during the persecution. God is sovereign and his plan with all people is being fulfilled. If God allows a Christian to be martyred, it is better for him because he is no longer exposed to temptation and has eternal life guaranteed. If God saves a disciple from death, he does so to demonstrate that He is able to save a believer and for the glory and the proclamation of His Name. Therefore, for Hippolytus, God's sovereignty is the foundation of Christian integrity when religious freedom is threatened.

Keywords: *Christianity, integrity, persecution, religious freedom, Hippolytus, God's sovereignty*

Introducere

Orice interdicție care vizează subiecte și probleme de conștiință îl pune pe cel aflat sub auspiciile ei într-o dilemă morală. Fie acceptă interdicția și își neagă angajamentele interioare ale conștiinței, fie își păstrează nealterate și integre ideile și practicile sale, fapt care va duce la un conflict între el și legiuitor.

În zonele occidentale ale lumii, această situație apare rareori, are caracter local și, când apare, de cele mai multe ori decizia juridică oferă câștig de cauză persoanei, și nu legiuitorului. În schimb, sunt încă multe zone de pe mapamond în care nu se oferă asemenea soluții celui aflat în conflict de conștiință cu legislația, și nu puțini sunt cei care suferă pedepse, dacă nu acceptă compromisul.

În primele secole ale Creștinismului, credincioșii se întâlneau deseori cu această situație. Creștinii erau deposedați de averi, întemnițați sau trimiși la moarte tocmai pentru că nu acceptau să negocieze normele și standardele asumate de conștiința lor. Reacțiile creștinilor din acea vreme erau diverse, unii acceptând consecințele prigoanei, în timp ce alții căutau să evite calea dureroasă.

Marii teologi și Părinți ai Bisericii din acea perioadă se străduiau să-i susțină pe creștini și îi îndemneau să rămână integri și credincioși, indiferent de costurile acestei decizii. Era însă dificil de argumentat acest lucru, deoarece teroarea persecuției slăbea credința multora. Unul dintre Părinții Bisericii care a oferit o argumentație solidă în favoarea integrității creștine în timp de persecuție este Hipolit. El prezintă o serie de motive pentru care un creștin ar trebui mai degrabă să accepte martiriul, decât să își piardă credința.

În rândurile care urmează vom prezenta contextul amenințător în care trăiau creștinii la începutul secolului al III-lea, precum și argumentele prezentate de Hipolit pentru ca un creștin să își păstreze integritatea în acele vremuri de restricție a libertății religioase. Abordarea hipolitană este un model de atitudine în dilema în care se află și astăzi mulți oameni: integritatea conștiinței sau cerințele autorității? Înainte de a intra în subiect vom spune câteva cuvinte despre Hipolit și opera sa.

1. Hipolit și opera sa

Despre viața lui Hipolit avem puține informații, iar interpretarea acestora a stârnit opinii divergente. Conștiința apuseană l-a pierdut din vedere¹, poate din motivul că a scris în limba greacă.² Renumele acestui Părinte a

1 David G. Dunbar, „The Problem of Hyppolitus of Rome” în *Journal of Evangelical Theological Society* 25 (1982, 1) 63 – 74, aici 13.

2 John A. Cerrato, *Hippolytus between East and West: the Commentaries and the Provenance of the Corpus*, Oxford, Oxford University Press 2002, 6.

fost mai bine păstrat în Răsărit și în zonele de periferie ale lumii creștine vechi: Etiopia, Egipt, Georgia, Armenia și în țările de limbă slavonă.

Din informațiile pe care le avem, Hipolit a fost un episcop din zona Asiei Mici, care a activat în Roma pentru o vreme. El a trăit la sfârșitul secolului al II-lea și în prima parte a secolului al III-lea. Ieronim spune despre el că a scris „în legătură cu Scripturile numeroase comentarii dintre care sunt și astăzi la vedere *Despre zilele Genezei*, *Despre Ieșire*, *Despre cântarea Cântărilor*, *despre Geneză*, *despre Zaharia*, *despre Psalmi*, dar și despre Isaia, Daniel, despre Apocalipsa, despre cartea Proverbelor, despre Ecleziast, despre Saul și Prezicătoare, despre Anticrist, despre Înviere, împotriva lui Marcion, despre Paști, împotriva tuturor erezilor, o omilie despre lauda Domnului Mântuitor, în care arată că a rostit-o în Biserică, de față fiind Origen.”³

În lucrarea de față ne vom concentra asupra a două dintre lucrările sale, anume *Tratat despre Hristos și Antihrist (202 d.Hr.)* și *Comentariul la Daniel (204 d.Hr.)*. Din perspectiva studiului nostru, acestea atrag în mod deosebit atenția deoarece au fost scrise în primii ani ai secolului al III-lea, într-o perioadă când în Imperiul Roman, condus atunci de împăratul Septimiu Sever, creștinii erau persecutați în mod crunt.

2. Persecuția – o experiență traumatizantă pentru creștini

În primele trei secole ale creștinismului, persecuția a fost o amenințare continuă, chiar dacă au existat și perioade mai lungi de toleranță și doar rareori a avut un caracter general.⁴ Persecuția a animat așteptările eshatologice și a suscitât o mai mare receptivitate față de mesajele privitoare la sfârșitul lumii.⁵ Creștinii erau doritori să li se vorbească despre evenimentele finale și despre revenirea lui Hristos pentru că era singura posibilitate de eliberare care se putea întrevădea într-o lume dominată de un imperiu ce părea etern.

3 Sfântul Ieronim, *Despre bărbații iluștri și alte scrieri*, trad. și note Dan Negrescu, București, Paideia, 1997, 53.

4 Henry Thorne Sell, *Studies in Early Church History*, Willow Grove, PA, Woodlawn Electronic Publishing, 1998.

5 Vezi Laurențiu Moș, „Apropierea și întârzierea *parousiei* la Părinții ante- și post-niceeni – partea I și partea a II-a” în *Theorhema*, vol 11, nr.1 și 2 (2016), Cernica: Editura Institutului Teologic Adventist, p. 57-73, respectiv 37-53.

În perioada în care Hipolit și-a scris lucrările eshatologice creștinii erau luați în colimatorul persecuției printr-un decret emis de împăratul Septimiu Sever (193-211).⁶ Eusebiu spune că cei mai mulți martiri au căzut la Alexandria, printre ei numărându-se și Leonida, tatăl lui Origen⁷ care, dacă n-ar fi fost oprit, el însuși s-ar fi pus în calea persecutorilor.

Sunt însă specialiști care contestă faptul că Septimiu Sever ar fi emis un decret de persecutare a creștinilor. Cel puțin la început, Sever a fost tolerant față de creștini deoarece, fiind bolnav, a fost vindecat de un sclav creștin, Procul.⁸ Analizând mai multe mărturii istorice, Robert Grant concludă că „așa-zisul edict al lui Septimiu Sever [...] n-a existat și persecuția din acest timp a fost cauzată de inițiative și/sau locale”.⁹ Sheldon spune și el că „legi locale crunte încă în vigoare dădeau posibilități extinse pentru persecuții locale, iar acestea se dezlănțuiau cu mare cruzime în Egipt și în nordul Africii”.¹⁰

Indiferent dacă a avut un caracter general sau local, cert este că această persecuție a suscitât frământări cu privire la venirea sfârșitului, iar Eusebiu spune că prigoana severiană i-a „dezechilibrat pe mulți”.¹¹ El îl menționează pe un anume Iuda care a scris un tratat despre cele 70 de săptămâni din *Daniel* din care trăgea concluzia că Antihristul va veni în anul al zecelea al lui Septimiu Sever¹². „El credea că mult-discutata venire a lui Antihrist ar putea avea loc în orice clipă.”¹³

Ieronim îl menționează și el pe Iuda, care „a purtat aprige dispute despre cele 70 de săptămâni din *Daniel*. [...] El a fost învinuit pentru greșeala de a fi spus că venirea lui Antihrist se va petrece cam în vremurile sale; dar el a făcut-o «din pricina faptului că înverșunarea prigoanei lăsa să se vadă parcă neîntârziatul apus al lumii».”¹⁴

6 Henry C. Sheldon, *History of the Christian Church*, vol. 1 – The Early Church, Peabody, MASS: Hendrickson Publishers, 1994, 155.

7 Eusebius, *The History of the Church*, (Londra: Penguin Books, 1989), 179.

8 Sell, *Studies*,

9 Robert M. Grant, *Augustus to Constantine. The Thrust of the Christian Movement into the Roman World*, S.L.: Harper, 1970, p. 100.

10 H. C. Sheldon, *History of the Christian Church*, 155.

11 Eusebius, *The History*, 186 (s.n.)

12 Anul 202.

13 Eusebius, *The History*, 185, 186.

14 Sfântul Ieronim, *Despre bărbații iluștri și alte scrieri*, București: Paideia, 1997, p. 48 (cap. LII), (sn).

În concluzie putem spune că, universală sau nu, persecuția era la începutul secolului al III-lea o amenințare ce putea lua oricând chipul realității. Creștinii hăituiți și temători priveau cu speranță către promisiunea revenirii lui Hristos. Era însă un climat favorabil dezvoltării unor expectații eshatologice deviate și nu puțini făceau pași înapoi în fața perspectivei de a suferi pentru Hristos.

3. Suveranitatea divină ca mod de a înțelege persecuția

Date fiind condițiile în care au fost scrise cele două tratate și mesajele acestora, Hipolit trebuie să se fi gândit la două lucruri: să dezamorseze situația încordată a așteptărilor eshatologice nesustenabile și să îi pregătească pe creștini pentru întâlnirea cu martirajul. Pentru ultimul aspect stau mărturie multele exortații, paralele și explicații care au rolul de a-l încuraja pe creștin să-și asume calea sângelui.

Observăm la Hipolit un echilibru între pregătirea pentru martiriu, demnitatea și încrederea cu care acesta trebuie asumat și precauția de a nu stârni și de a nu cultiva dorința de a fi martirizat într-un mod necesar (CD III,22,4). Deși Hipolit își îndeamnă contemporanii să accepte martirajul cu bucurie, acesta nu trebuie căutat¹⁵, avertizându-i că, mai ales prigoana finală, va fi de o asemenea intensitate încât creștinii ar trebui să se roage să nu fie nevoiți s-o treacă.

Modelele de statornicie pe care le prezintă Hipolit sunt Susana, Daniel și cei trei tovarăși ai lui. „Cei trei băieți au devenit un exemplu pentru toți oamenii credincioși” (CD II,18,1). Ei au fost conduși de către Duhul Sfânt, susținându-i înaintea mulțimilor de necredincioși (CD II,19,8). Tot Duhul Sfânt este cel care îngrijește de cei care sunt puși în fața martirajului, îndemnându-i și încurajându-i să disprețuiască moartea. Fără Duhul Sfânt omul este un laș și un fricos, care se teme de o moarte temporară (CD II,21,1,2).

Problema martirajului îi cutremura pe creștini, care puneau în cumpănă decizia de a accepta moartea pentru Cristos sau să accepte mici compromisuri și să trăiască. De aceea Hipolit oferă trei motive pentru acceptarea morții de martir.

- a) „Este mai bine pentru noi ca, nefăcând ce este poruncit de către oameni, să cădem în mâinile lor, decât să păcătuim înaintea

15 Așa cum se putea întâlni la anumite categorii de montaniști.

Domnului. Căci aceasta este mai avantajos: să fii omorât pe nedrept de către oameni, ca să trăim cu Dumnezeu, decât, dându-le consințământul, după ce suntem ruinați de ei, să cădem în mâinile lui Dumnezeu” (CD I, 22,5,6). El apelează la textele evanghelice pentru a le întări ideea că „nu vă temeți de cei careucid trupul, dar nu pot ucide sufletul. Temeți-vă mai degrabă de cel care poate să piardă și trupul și sufletul în Gheenă” (CD, II,17,1 cf. Mat 10,28). Moartea aceasta temporară n-ar trebui să-i înspăimânte pe creștini, deoarece, Cristos a murit și a înviat, fiind Domn și peste cei vii și peste cei morți (CD I,22,6).

b) Un al doilea argument pe care-l prezintă Hipolit în favoarea martiriului este conștientizarea creștinilor că moartea de martir aduce cu sine eliberare de orice pericol, pe când a trăi în lume înseamnă a fi continuu amenințat de pericolul păcătuirii. „Căci ce este mai bine pentru tine, oh, omule, ca depunând mărturie¹⁶ să pleci din lumea asta în slavă, sau fiind izbăvit aici să aștepti cu răbdare să continui să păcătuiești?” (CD II,37,1,2; CD III,24,4).

c) Al treilea argument este o deplină asigurare că martirul deja primește viața veșnică. „Căci, dacă cineva moare pentru Dumnezeu, el ar trebui să se bucure, găsind în aceasta viața veșnică” (CD III,24,2).

Persecuția este îngăduită de Dumnezeu pentru a fi cunoscut și glorificat (CD I,28,3; II,25,4). Oamenii văzând credința și lucrurile mărețe făcute de Dumnezeu pentru martiri, vor crede și vor deveni martiri la rândul lor (CD II,38,4).

Creștinii contemporani lui Hipolit își puneau o întrebare inevitabilă gândindu-se la exemplele prezentate de Hipolit, adică Susana, Daniel și cei trei tovarăși ai săi:

Dar unul va spune de asemenea: „Și de ce Dumnezeu îi izbăvea pe martiri înainte vreme, iar acum nu-i mai izbăvește?” [...] Ia aminte, oh omule, pentru că chiar și atunci Dumnezeu a izbăvit pe cei pe care i-a vrut să trăiască încă, astfel încât mărețea lucrare a lui Dumnezeu să fie arătată și să fie predicată în toată lumea până acum. Dar pe cei pe care-i dorește să depună mărturie, El, încununându-i, îi ia. Căci El i-a salvat pe cei trei tineri pentru ca laudăroșia lui Nabucodonosor să fie arătată ca fiind nimic. [...] Dumnezeu i-a demonstrat că El este în stare să-i izbăvească pe

16 A da mărturie era o expresie folosită în acel timp pentru acceptarea martirajului.

robii săi oricând voiește (CD II,35,1,3-5; vezi și CD II,36,2-7; CD I,28,3).

Creștinii se întrebau de ce îi salva Dumnezeu pe credincioșii care erau persecutați altă dată, iar acum nu mai face acest lucru? Răspunsul lui Hipolit face trimitere la suveranitatea și gloria lui Dumnezeu, care guvernează iconomia martirajului și hotărăște pe cine să scape și cui să-i îngăduie moartea de martir.

- ✦ Dumnezeu îi salvează pe unii pentru a demonstra că poate să facă acest lucru. Dacă hotărăște ca cineva să trăiască, atunci îl va slava pentru ca El să fie glorificat.
- ✦ Pe alții Dumnezeu nu îi salvează în scopul de a-i lua lângă El și a-i încorona. Dacă decide ca cineva să nu fie salvat, acela ar trebui să se bucure pentru că este izbăvit de păcat. De ce ar vrea un om să trăiască și să păcătuiască? Mai bine martir și mântuit.

Cel mai frumos și, totodată, cel mai consistent argument oferit de Hipolit în favoarea martirajului este Isus Cristos.

Însă haideți să mergem, de asemenea la El, Regele Slavei, și să vorbim cu privire la Fiul lui Dumnezeu. N-a fost Dumnezeu în stare să-L izbăvească pe Cristosul Său, ca să nu fie trădat de iudei? Da, era în stare, dar a îngăduit să sufere astfel pentru ca noi, prin crucea morții Lui, să trăim. Și, pe baza acestora, Domnul văzând planul lui Dumnezeu a spus: „Tată, nu voia Mea, ci a Ta facă-se.” (CD II,36,8).

Fiul lui Dumnezeu oferă suprema lecție în privința martirajului. Deși Dumnezeu putea să-L scape, El nu a făcut acest lucru pentru că planul divin privind mântuirea omului se putea realiza numai prin moartea Fiului. Cunoscând acestea, Fiul lui Dumnezeu a acceptat în mod deplin voința Tatălui și a împlinit-o.

Tot astfel și creștinii trebuie să se supună planului lui Dumnezeu pentru că doar așa vor fi în câștig indiferent dacă trăiesc sau pier. „Căci trebuie ca omul să nu se opună planului lui Dumnezeu. «De fapt, dacă trăim, pentru Domnul trăim, și dacă murim, pentru Domnul murim. Așadar, fie că trăim, fie că murim, ai Domnului suntem.»” (CD II,37,1 cf. Rom. 14:8).

În fiecare perioadă a istoriei Dumnezeu a avut oamenii Săi credincioși care au dat mărturie despre El prin martiraj, fiind astfel glorificat. Altfel spus, acum este timpul contemporanilor lui Hipolit ca, prin ei și prin mărturia lor, Dumnezeu să fie descoperit oamenilor și proslăvit (CD

II,26,3). De altfel, într-un moment de admirație față de cei trei tineri evrei, Hipolit însuși își exprimă dorința de a împărtăși cu ei aceeași bucurie de a-L cinsti pe Dumnezeu prin suferință. „Spuneți-mi, voi, trei tineri, aduceți-vă aminte de mine, vă rog, ca și eu să obțin același tărâm al martirajului cu voi, cine a fost cea de-a patra persoană cu voi care mergea în mijlocul cuptorului și care îi cânta lui Dumnezeu cu voi ca dintr-o gură?” (CD II,30,1).

Concluzii

Hipolit oferă argumente ferme în favoarea păstrării credinței și integrității conștiinței oricât de vehementă ar fi opoziția și oricât de mult ar fi restrânsă libertatea. El îi prezintă creștinului motivul incontestabil că Dumnezeu este suveran asupra evenimentelor. Dacă acceptă planul lui Dumnezeu, fie că aceasta înseamnă pierderea vieții sau salvarea din moarte de martir, pentru creștin nu sunt decât beneficii. Dacă moare ca martir, rămânând integru și neclintit el este scutit de multe ispite și are deja asigurarea mântuirii. Dacă este scăpat, ca cei trei tineri în Babilon altă dată, va fi o demonstrație a puterii lui Dumnezeu și un motiv de proslăvire.

Exemplul cel mai bun în asemenea situații este însuși Hristos. El a dorit să fie eliberat de ceasul morții însă a acceptat să se supună planului divin, indiferent de costuri. În acest fel, Dumnezeu are un plan pentru fiecare situație, conform înțelepciunii și gloriei Sale. Datoria omului este de a rămâne ferm și necompromis, iar decizia vieții trebuie lăsată în mâna lui Dumnezeu.

În alte cuvinte, libertatea conștiinței nu trebuie negociată în nicio circumstanță. Libertatea spiritului este superioară celorlalte libertăți, de viață, de mișcare, de a deține proprietăți. Libertatea conștiinței este un drept garantat de Dumnezeu¹⁷, pe când celelalte, deși au fost oferite omului tot de Dumnezeu prin creație, depind uneori de oameni. Însă, vorbind de suveranitatea divină, Hipolit îi asigură pe contemporani că, în fapt, tot Dumnezeu este cel care dispune cu adevărat de împrejurările vieții. Mai mult, suveranitatea lui Dumnezeu nu este arbitrară, ci are în vedere un scop superior, poate neînțeles de către cel în cauză, dar care, indiferent de deznodământ, îi este benefic.

17 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Religious liberty – a natural human right", *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2015, pp.595-608.

De aceea, dacă este constrâns, creștinul poate să negocieze orice libertate, însă integritatea spiritului și libertatea conștiinței nu trebuie compromise niciodată. Aceasta este propunerea lui Hipolit pentru cei care se confruntă cu dilema integrității și a libertății de conștiință.

Bibliografie

Monografii:

- ✦ Cerrato, John A., *Hippolytus between East and West: the Commentaries and the Provenance of the Corpus*, Oxford, Oxford University Press 2002.
- ✦ Eusebius, *The History of the Church*, London, Penguin Books, 1989.
- ✦ Grant, Robert M., *Augustus to Constantine. The Thrust of the Christian Movement into the Roman World*, S.L.: Harper, 1970).
- ✦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, "Religious liberty – a natural human right", în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2015, 595-608.
- ✦ Sell, Henry Thorne, *Studies in Early Church History*, Willow Grove, PA, Woodlawn Electronic Publishing, 1998.
- ✦ Sfântul Ieronim, *Despre bărbații iluștri și alte scrieri*, trad. și note Dan Negrescu, București, Paideia 1997, 53.
- ✦ Sheldon, Henry C., *History of the Christian Church*, vol. 1 – *The Early Church*, Peabody, MASS, Hendrickson Publishers, 1994.

Reviste și jurnale academice

- ✦ Dunbar, David G., „The Problem of Hyppolitus of Rome” în *Journal of Evangelical Theological Society* 25 (1982, 1) 63-74.
- ✦ Moț, Laurențiu, „Apropierea și întârzierea parousiei la Părinții ante- și post-niceeni – partea I și partea a II-a” în *Theorhema*, vol 11, nr.1 și 2 (2016), Cernica: Editura Institutului Teologic Adventist), pp. 57-73, respectiv 37-53.